

УДК: 331.101

С.Г. Климко

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ: ДОСВІД США ЯК ПРОВІДНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто теоретико-методологічні та практичні основи розвитку людського капіталу в сучасних умовах за спеціальним новітнім дослідженням.

The theoretical, methodological and practical foundations of human capital in modern conditions on special new researege are considered in the article.

Ключові слова: людський капітал, чинники розвитку людського капіталу, корпоративні стратегії, національна модель розвитку людського капіталу, імміграційна політика.

Поглиблення глобалізаційних процесів світової економіки модифікує усі елементи міжнародних економічних відносин, посилює лібералізацію та транснаціоналізацію, що робить конкурентне середовище країни відкритим для активних дій зовнішніх ринкових суб'єктів та спричиняє появу нових тенденцій у міжнародній торгівлі товарами й послугами. За цих умов діяльність економічних суб'єктів усе більшою мірою залежить від процесів та суспільних змін, обумовлених глобалізацією. Для сучасних економічних систем надзвичайної важливості набувають питання підвищення конкурентоспроможності підприємств, галузей та цілих країн, що є можливим лише за умов підвищення продуктивності праці, ефективного розвитку та всебічної реалізації людського капіталу. Такі зміни визначають актуальність видань, присвячених питанням активізації людського капіталу.

Становлення та розвиток теорії людського капіталу пов'язані з іменами відомих західних економістів Г. Беккера, М. Блауга, У. Боуена, Е. Денісона, А. Кастелло, Дж. Кендрика, Б. Кілі, Дж. Коулмена, А. Краузе, Ф. Махлупа, Дж. Мінцера, Д. Томаса, Л. Туроу, Р. Флоріди, Д. Чеччі, Т. Шульца, Дж. Штрауса та ін. Значний внесок в її популяризацію та розвиток зробили науковці країн СНД: С. Бобильов, І. Бушмарін, С. Валентей, Ю. Васильчук, Е. Галаєва, О. Добринін, С. Дятлов, М. Іванов, В. Іноземцев, Р. Капелюшніков, В. Клочков, М. Кирпічніков, С. Климов, А. Корицький, М. Критський, Л. Лебєдєва, Т. М'ясоєдова, А. Макарян, В. Марцинкевич, Л. Нестеров, І. Погосов, В. Радаєв, Л. Симкін, В. Смирнов, І. Соболев, К. Циренова, В. Щетинін.

В Україні методологічні питання людського розвитку, відтворення та використання людських ресурсів досліджували такі провідні вчені, як О. Амоша, Д. Богиня, М. Долішній, А. Колот, Е. Лібанова, Н. Лук'яненко, С. Мочерний, О. Новікова, В. Онікієнко, Л. Шаульська, Л. Шевченко, Л. Шевчук. Проблема людського капіталу присвячені наукові роботи С. Ареф'єва, О. Білик, О. Бородіної, С. Вовканич, Н. Голікової, О. Головінова, О. Грішнєвої, Б. Данилишина, І. Дишлового, І. Журавльової, Г. Зелінської, Л. Іванової, І. Каленюк, Б. Кліяненка, А. Коровського, А. Кудлай, В. Куценко, Л. Лісогор, В. Лича, Д. Маляр, Н. Маркової, Є. Марчука, А. Михайлової,

І. Новак, Н. Перепелиці, У. Садової, Л. Семів, О. Стефанишин, Л. Тертичної, О. Толстенко, Н. Ушенко.

Останнім часом помічено підвищений інтерес до актуальних проблем розвитку людського капіталу, проте серед робіт, присвячених вивченню людського капіталу, виділяється монографія Я. Ларіної та О. Брацлавської «Розвиток людського капіталу в умовах глобалізації» (Ларіна Я. Розвиток людського капіталу в умовах глобалізації / Я. Ларіна, О. Брацлавська. — К.: ВЦ Академія, 2012. — 248 с.). Зазначена робота стала результатом багаторічних досліджень і синтезувала погляди на цю проблему науковця-теоретика та практики. Д.е.н. Ларіна Я.С. обіймає посаду професора кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України. Вона має понад 70 наукових праць та науково-методичних розробок. Брацлавська О.С. працює менеджером зі зв'язків із громадськістю екологічної компанії «Рада». Наукові знання у сфері розвитку людського капіталу постійно використовуються у роботі — для знаходження латентних резервів покращення застосування людських ресурсів компанії.

Серед позитивних сторін монографії слід відзначити, по-перше, комплексний характер дослідження, що містить у собі ґрунтовне опрацювання класичних та сучасних концепцій людського капіталу, комплексне обґрунтування економічної сутності поняття «людський капітал», його основних елементів та визначальних чинників впливу. По-друге, комплексний характер дослідження полягає у тому, що розглянуто важелі впливу на розвиток людського капіталу на мікро-, мезо- та макрорівнях. Зокрема, у монографії приділено значну увагу ролі державних програм та корпоративних стратегій підприємств у розвитку людського капіталу. При цьому справедливо зазначено, що внесок людського капіталу в економічний розвиток є основним і вирішальним, тому державі необхідно усіма можливими шляхами підвищувати конкурентоздатність людського капіталу — здатність працівників, носіїв людського капіталу відповідати потребам конкурентних ринків. У роботі здійснено також класифікацію чинників, що впливають на розвиток людського капіталу. Зокрема, до них віднесено соціально-економічні, політико-адміністративні, демографічні, екологічні, науково-технічні, гуманітарно-освітні, інституційні та ринкові чинники.

Невипадковим є звертання авторів до особливостей та етапів формування людського капіталу саме в Сполучених Штатах Америки. Як справедливо зазначено в дослідженні, «...цінність людського капіталу у США проголошується однією з ключових протягом багатьох десятиліть, незалежно від приналежності керівництва країни до певних політичних сил. Така пріоритетність підтверджується освітніми програмами, доходами працівників із високою кваліфікацією, значними інвестиціями у сферу охорони здоров'я, стратегіями залучення висококваліфікованої робочої сили на основі міграційних програм та іншими способами впливу на людський чинник. Тривалість зосередження економічної системи США на максимальному використанні потенціалу людини ... дозволяє стверджувати, що саме модель США щодо розвитку людського капіталу може слугувати яскравим прикладом його ефективного використання» [с. 4]. Досвід США в управлінні людським капіталом на мікро- та макрорівнях, формуванні й реалізації стратегій його розвитку є безцінним і повчальним для усіх країн, тому заслуговує ретельного аналізу. У контексті вищезазначеного в роботі надана характе-

ристика основних пропорцій сучасного розвитку людського капіталу США, показників, що їх характеризують тощо.

Слід зазначити також, що при викладенні матеріалу щодо інституційного механізму реалізації потенціалу людського капіталу подано власне визначення складників такого механізму, багатьох традиційних понять і категорій, що визначають ефективність функціонування людського капіталу, з урахуванням останніх здобутків науки та міжнародної статистики, розкрито найбільш сучасні форми та важелі впливу на людський капітал, зокрема кредитування навчання; програми сприяння зайнятості; філантропію у сфері освіти, екології, охорони здоров'я; науково-дослідницькі центри та їх кооперацію із ВНЗ; соціальне партнерство держави, ВНЗ, ТНК; диверсифікацію вищої освіти, розширення можливостей для вибору роду занять; аутсорсинг, аутстафінг, аутплейсмент та лізинг персоналу.

У монографії окреслено стратегію США в забезпеченні стійких конкурентних переваг національного людського капіталу у глобальному вимірі, зокрема визначено глобальні детермінанти трансформації стратегії США щодо розвитку людського капіталу, здійснено змістовне економічне обґрунтування можливих модифікацій національної моделі розвитку людського капіталу, комплексно проаналізовано механізми регулювання процесів його розвитку. Особливу увагу приділено ТНК як найбільш важливій і впливовій формі міжнародного бізнесу, що дозволяє забезпечувати лідерство у реалізації людського потенціалу.

Важливим складником стратегії розвитку людського капіталу США є імміграційна політика, законодавча база якої — Закон України «Про імміграцію», що закріплює систему квотування і преференцій трудової імміграції. При цьому статус постійного мешканця надається насамперед: особам із видатними здібностями у галузях науки, мистецтва, освіти, бізнесу або спорту, а також видатним професорам, дослідникам і міжнародним менеджерам; особам із високим рівнем освіти (ступінь магістра) або із винятковими здібностями в різних сферах; кваліфікованим фахівцям та крупним інвесторам [с. 89]. Отже, країна отримує готових кваліфікованих фахівців, нарощуючи свій інтелектуальний та науково-технічний потенціал. Це сприяє також підвищенню кваліфікаційного рівня місцевої робочої сили. Як результат, можливим є прискорення економічного зростання, збагачення державного бюджету країни.

Відплив кваліфікованих кадрів шкодить інтелектуальному та науково-технічному потенціалу країн-донорів, зокрема й України. Це проблема загальнодержавного рівня, що становить загрозу для економіки України. Уряд має чітко усвідомлювати реальну тенденцію можливого погіршення трудового потенціалу і розробляти відповідні комплексні заходи щодо його збереження, розвитку та використання.

Причинами, що призводять до даного явища, є низький рівень оплати праці вчених, недостатнє матеріально-технічне забезпечення дослідницького процесу, політична і соціально-економічна кризи, відсутність внутрішнього попиту на результати високотехнологічних досліджень тощо. До чинників, що, навпаки, притягують кваліфікованих фахівців, належать високий рівень заробітної плати, можливість доступу до сучасного устаткування і засобів комунікації, можливість підвищення кваліфікації, професійної самореалізації, вищий рівень побутових умов тощо.

Міграційна політика держави має охоплювати систему правових, адміністративних, організаційно-фінансових заходів та інформаційне забезпечення урядових структур і

громадських об'єднань для впорядкування міграційного простору, регулювання міграційного руху населення з позицій національних пріоритетів, кількісного та якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структур.

Насамперед слід підвищити ефективність наукових досліджень і національної системи освіти. З огляду на складність ситуації слід тимчасово відмовитися від деяких наукових програм і зосередити зусилля та кошти на виконанні окремих досліджень, що можуть дати кінцевий результат у вигляді конкурентоспроможних товарів, сучасних технологій; скоротити кількість ВНЗ, які не мають достатньої наукової, матеріально-технічної бази і викладацьких кадрів, а зекономлений фонд заробітної плати використати на підвищення заробітної плати викладачів.

Вагомою противагою «відпливу мізків» також може стати використання грантової системи — у такому разі кошти виділяє приватна фірма-замовник на чітко визначені дослідження, що мають конкретну мету. Це якраз має місце в американській науці.

Іншими напрямками розв'язання даної проблеми є створення у регіонах спільних центрів досліджень або центрів трансферу технологій на базі провідних технічних ВНЗ із метою виходу на міжнародний рівень; забезпечення науковим командам центрів доступу до світових шкіл та міжнародних досліджень шляхом залучення до роботи української наукової діаспори з-за кордону, котра вже має налагоджені зв'язки у провідних країнах світу; переймання міжнародного досвіду щодо створення дослідницьких центрів. Для України одним із пріоритетів має бути стимулювання науково-дослідної і винахідницької діяльності науковців та запобігання відпливу кваліфікованих кадрів, адже людський капітал можна вважати найбільшим багатством будь-якої країни. Система залучення й використання наукових кадрів США, окреслена у зазначеній роботі, є надзвичайно ефективною і показовою.

Зазначене дослідження містить значну кількість статистичних даних, аналіз великого масиву інформації, елементи математичного моделювання. Теоретичні положення супроводжуються статистично-табличними даними, які є підтвердженням теоретичних узагальнень. Це дає підстави для формулювання обґрунтованих висновків.

У цілому монографія Ларіної Я. та Брацлавської О. «Розвиток людського капіталу в умовах глобалізації» написана на високому теоретичному та методологічному рівнях. Книга корисна для економістів, політологів, соціологів, для фахівців із економічної теорії, міжнародної економіки, управління людськими ресурсами, а також для молодих науковців, що лише розпочинають свій шлях у науці.

Насамкінець слід зазначити, що проблема розвитку людського капіталу залишається надзвичайно важливою, має значну кількість невиконаних завдань та заслуговує подальшого вивчення. Розвиток людини у глобальному вимірі має бути довгостроковим, сталим, гармонійним, відповідати принципам соціальної справедливості. Подальші теоретичні дослідження проблем людського розвитку і здійснення ефективної державної соціально-економічної політики мають сприяти досягненню значного поступу в реалізації даної концепції.